

TRANSFORMACJA USTROJOWA POLSKI A ROZWÓJ SEKTORA BANKOWEGO

1. Wprowadzenie

Z perspektywy 2017 r., możemy się pochwalić jednym z najbardziej bezpiecznych, nowoczesnych systemów bankowych, docenianych nie tylko w Europie, ale na całym świecie. Za najdobitniejszy tego przykład może posłużyć uniknięcie zapaści gospodarczej i kryzysu w sferze finansów w Polsce po 2007 r. Bilans uzyskanych wyników przedstawia się jednoznacznie pozytywnie, jednakże obok licznych sukcesów zdarzały się także porażki, jak np. problem złych długów, czy bankructwa banków. Celem niniejszego opracowania jest pokazanie genezy, a następnie ewolucji polskiego sektora bankowego na tle uwarunkowań społecznych, makroekonomicznych oraz politycznych okresu transformacji ustrojowej¹.

2. Przemiany gospodarcze i polityczne przełomu lat 80-tych i 90-tych

Realny socjalizm funkcjonujący w Polsce Ludowej różnił się poważnie od komunistycznego, idealistycznego obrazu wyzwolenia się z dominacji rynku i pieniądza. Nie udało się całkowicie usunąć znaczenia mechanizmów rynkowych. Już od lat 50-tych podjęto próby reform gospodarczych. W szczególności zła i pogarszająca się sytuacja gospodarcza na początku lat 80-tych zmusiła władze PRL do zmian, w tym obejmujących również system bankowy. Dopiero jednak bardziej zdecydowane działania związane były z tzw. II etapem reformy gospodarczej, rozpoczętym na przełomie 1986/87 r.² W sektorze bankowym pierwszą jaskółką potwierdzającą przyjęty kierunek było utworzenie w 1986 r. nowego Banku Rozwoju Eksportu SA (obsługa zagranicznej działalności polskich przedsiębiorstw). Rok później przywrócono Powszechną Kasę Oszczędności jako samodzielny bank, a w 1988 r. zapadała decyzja o utworzeniu dziewięciu banków komercyjnych, wydzielając je ze struktury NBP. W tym samym roku wydano zgodę na utworzenie pierwszego banku akcyjnego z kapitałem prywatnym – Łódzkiego Banku Rozwoju SA. Powyższe posunięcia, wraz z uchwaleniem w 1989 r. nowego Prawa bankowego, oznaczały głęboką reformę sektora

¹ Szersze przedstawienie prezentowanej tematyki, ze szczególnym uwzględnieniem roli kapitału zagranicznego, znajduje się w publikacji L. Kurkliński, *Kapitał zagraniczny a kulturowe uwarunkowania zarządzania bankami w Polsce*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2016.

² Zob. D. T. Grała, *Reformy gospodarcze w PRL (1982-1989) Próba ratowania socjalizmu*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2005

bankowego w Polsce, przywracającą typowy dla gospodarki rynkowej podział na bankowość centralną i komercyjną.

Równoległe przemiany dotyczyły również sfery politycznej. Dokonywały się one na tle przeprowadzanej *pierestrojki* przez M. Gorbaczowa w ZSRR, zmian układu geopolitycznego. W Polsce kulminacja przypadła na podpisanie w 1989 r. Porozumienia Okrągłego Stołu, a następnie częściowo wolne wybory oraz powołanie pierwszego niekomunistycznego rządu.

W 1989 r. nowy rząd stanął przed niebagatelnym wyzwaniem dokonania przełomowych reform gospodarczych w Polsce. Zadania tego podjął się L. Balcerowicz. Przyjęto pakiet kluczowych ustaw, mających na celu ustanowić dyscyplinę rynkową i towarzyszące jej mechanizmy. Po pierwsze urynkowano stopy procentowe, wywołując szok, wynikający z drastycznego ich podniesienia. W ślad za tym gwałtownie podrożały kredyty, ale także podniosło się oprocentowanie depozytów. Ustanowiono kotwicę w postaci określonego na wysokim poziomie kursu walutowego. Był to początek mozolnej drogi redukcji inflacji, który po latach doprowadził do wyeliminowania tego zjawiska. Swoboda zakładania nowych prywatnych banków zaowocowała znacznym przyrostem ich ilości, co niestety w obliczu poważnych kłopotów części z nich, rzutowało na postrzeganie całego sektora. Z kolei postulat prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych odnosił się również do banków. Otwarcie na zagraniczne inwestycje bezpośrednio wprowadzało kapitał zagraniczny do sektora bankowego.

Na wyniki transformacji gospodarczej warto też spojrzeć pod kątem osiągniętego przyrostu PKB. Dla Polski w latach 1990- 2014 zwiększył się on ponad 135% (ceny stałe) i był to największy wzrost ze wszystkich państw Europy Centralnej i Wschodniej³.

3. Aspekt społeczny przemian gospodarczych

Dyskusja na temat oceny efektów programu transformowania polskiej gospodarki jest nadal żywa i nie brakuje obok słów uznania, także głosów krytyki⁴. Jak zawsze w takiej

³ D. Leszczyński, *Przeobrażenia gospodarcze w Polsce w latach 1989-2016*, refleksje.edu.pl/wp-content/uploads/2016/07/Dariusz-Leszczynski.pdf [4.02.2017].

⁴ Zob. M. Bałtowski, M. Miszewski, *Transformacja gospodarcza w Polsce*, WN PWN, Warszawa 2006; L. Balcerowicz, *Socjalizm. Kapitalizm. Transformacja. Szkice z przełomu epok*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997; W. Wilczyński, *Polski przełom ustrojowy 1989-2005. Ekonomia epoki transformacji*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 2005; E. Czarny (red.), *Gospodarka polska na przełomie wieków. Od A do Z*, NBP, Warszawa 2005; G. Kołodko, *Transformacja polskiej gospodarki. Sukces czy porażka?*, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1992 i inne.

sytuacji można wymienić pozytywne i negatywne aspekty tego procesu. Do pierwszej grupy z reguły zalicza się (częściowo już wymienione)⁵:

- stosunkowo szybkie zrównoważenie rynków, w tym zwłaszcza dóbr konsumpcyjnych,
- zahamowanie hiperinflacji i ustabilizowanie pieniądza,
- uwolnienie cen, co przyczyniło się do uzdrowienia stosunków pieniężnych wraz z otwarciem gospodarki, racjonalizacji relacji ekonomicznych,
- presja konkurencyjna na przedsiębiorstwach, skutkująca m. in. wzrostem eksportu,
- zrównoważenie budżetu.

Natomiast skutki o negatywnym charakterze dotyczyły następujących zjawisk:⁶

- przejściowy spadek poziomu produkcji i PKB,
- destrukcji części potencjału gospodarczego i upadku produkcji w istotnych dziedzinach,
- początkowe obniżenie się płac realnych i poziomu konsumpcji,
- znaczący wzrost w pełni ujawnionego bezrobocia⁷.

Z punktu widzenia społecznego budowa podstaw kapitalizmu opłacona została dość wysokimi kosztami. Związane one były z niezadowolaniem na tle rosnącego bezrobocia i utraty poczucia bezpieczeństwa ekonomicznego, odchodzenia od państwa opiekuńczego, postępującej prywatyzacji, nierzadko nazywanej „dziką”, preferowania kapitału zagranicznego kosztem polskich przedsiębiorstw, stosunkowo licznych afer gospodarczych, likwidacji PGR-ów, wysokich kosztów zmian oraz przede wszystkim pogłębiających się nierówności społecznych.

Początek lat 90-tych przyniósł raczej niekorzystny stosunek społeczeństwa do banków. Ocena usług bankowych była nie najwyższa. Zwracano uwagę na kolejki, nieuprzejmą i niefachową obsługę. Od strony zaufania, ceniono pod tym względem najlepiej banki państwowe i spółdzielcze. Silnie negatywne odczucia wywołały poważne kłopoty nowych banków prywatnych. Generalnie korzystano z usług finansowych w stopniu ograniczonym, czego przykład stanowiła dominacja książeczek oszczędnościowych a'vista. Klientami banków były głównie osoby o relatywnie wyższych dochodach, w średnim wieku, aktywne zawodowo, z wyższym i średnim wykształceniem, właściciele prywatnych przedsiębiorstw, inteligencja, kadra kierownicza.

4. Akcesja Polski do Unii Europejskiej

⁵ M. Bałtowski, M. Miszewski, *Transformacja...*, s. 193.

⁶ Ibidem., s. 194.

⁷ M. Dahl, *Wpływ transformacji ekonomicznej na sferę społeczną w Polsce po 1989 roku*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, Nr 2 (29) 2010, s. 32-33.

Od początku procesu transformacji ustrojowej towarzyszyło hasło „powrotu do Europy”. Ideę tę zaczęto wdrażać poprzez rozpoczęcie procesu integracji Polski ze strukturami europejskimi (najpierw EWG, potem UE).

W 2004 r. nastąpiła akcesja Polski do Unii Europejskiej, a euroentuzjazm utrzymuje się wśród Polaków do dnia dzisiejszego. Wymienia się korzyści związane z funduszami unijnymi na cele inwestycyjne (głównie na infrastrukturę drogową i kolejową, rozwój miast, wspieranie rynku pracy, przedsiębiorczości, oświaty, kultury, sportu i ochrony środowiska naturalnego, itd.) oraz kwestię otwarcia granic i swobodę podejmowania pracy w innych krajach członkowskich. Pozytywne efekty w dziedzinie gospodarki wiążą się z wzmocnieniem polskiego rolnictwa (znaczące dopłaty dla gospodarstw rolnych), dostępem do unijnego rynku dla polskich towarów i usług oraz łatwiejszym napływem zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Jednakże w przypadku sektora bankowego największe zmiany strukturalne w dziedzinie wzrostu udziału banków z kapitałem obcym (w dominującej części z Unii Europejskiej) nastąpiły jeszcze przed akcesją, czyli do 2004 r.

Z drugiej strony członkostwo w UE oznaczało konieczność dostosowania prawa polskiego do prawa unijnego. W szczególności dotyczyło to, a stan ten trwa nadal, sektora bankowego. Zwłaszcza po omówionym dalej kryzysie finansowym skala nowych regulacji stała się ogromna, nie zawsze będąc adekwatna do sytuacji w kraju dopiero budującym podwaliny pod gospodarkę rynkową (przeniesienie problemu „przebankowionych” systemów finansowych Europy Zachodniej także na nowoprzyjęte kraje członkowskie – „niedobankowione”). Nie mniej bilans korzyści i kosztów udziału Polski w integracji europejskiej jest jednoznacznie pozytywny.

5. Globalny kryzys finansowy

Globalny kryzys finansowy, wywołany w 2007 r. wysoko dotknął rozwinięte kraje, a zwłaszcza ich sektory bankowe. Stamtąd pochodzą inwestorzy zagraniczni w Polsce. Z powodu konieczności ratowania tamtejszych banków, pojawił się kryzys zadłużeniowy, dotyczący przede wszystkim państw strefy euro. Niezależnie od faktu, że nasz kraj uniknął recesji, utrzymując wzrost gospodarczy, pojawiło się znaczące spowolnienie jego tempa. Kryzys odcisnął się nie tylko na sferze gospodarczej, ale miał i ma do dzisiaj implikacje o charakterze społecznym, o ścisłych związkach z gospodarką, finansami oraz bankowością (np. kwestie wizerunkowe). Jego genezy należy poszukiwać w sferach:⁸

⁸ S. Owsiak, *Spoleczny wymiar kryzysu – lekcja dla przyszłości*, „Biuletyn PTE”, nr 2/2012, s. 98-99.

- 1) deregulacji sektora finansowego,
- 2) innowacji finansowych o toksycznym charakterze,
- 3) oderwania się sfery realnej od finansowej, określanej mianem finansjalizacji,
- 4) odchodzenia banków od tradycyjnego modelu depozytowo-kredytowego na rzecz bankowości inwestycyjnej, przy przrzucaniu ryzyka na podmioty trzecie, a także nasileniu się konkurencji ze strony instytucji niebankowych,
- 5) alienacji menedżerów wobec właścicieli, podejmowania ryzyka przez kierownictwa w celu osiągnięcia wysokich premii, przy zjawisku tzw. hazardu moralnego, że banki mogą liczyć na pomoc, gdyż są zbyt ważne i duże by upaść – *too big to fail*),
- 6) osłabienia funkcji nadzorczych nad instytucjami finansowymi (powiązania personalne polityków i bankierów, lobbying),
- 7) społeczno-polityczna presji na powszechność dostępu do źródeł finansowania, zwłaszcza potrzeb mieszkaniowych, wprost prowadząca do ignorowania ryzyka spłacalności kredytów,
- 8) niejasnej roli agencji ratingowych, odpowiedzialnych za ocenę ryzyka.

Wobec ogromnych konsekwencji ekonomicznych i społecznych oraz poczuciu nie w pełni uczciwego postępowania instytucji finansowych, w pierwszej kolejności silnemu załamaniu uległo zaufanie do banków i poddane zostały druzgocącej krytyce pod względem etyczności postępowania, zwłaszcza w wysoko rozwiniętych krajach, znacznie mniej w Polsce.

Presja na banki i krytycyzm postępowania wobec nich doprowadziły do opracowania specjalnych koncepcji reformowania systemów bankowych, które uruchomiły proces gruntownej przebudowy warunków w jakich działają, jak i ich postępowania, a z czasem do przeregulowania tego sektora. Zaproponowano rekomendacje (głównie o charakterze ostrożnościowym – zwiększenia ilości i jakości bazy kapitałowej, płynności, wzmocnienia nadzoru, kwestii wynagrodzeń i premii i wiele innych).

Globalny kryzys finansowy wywołał w sektorze bankowym zmiany w aktywach największych banków – osłabienie jednych podmiotów i umocnienie innych, aczkolwiek ta ostatnia grupa była zdecydowanie mniejsza. Skala kłopotów z powodu kryzysu wielu banków wymusiła udzielanie publicznej pomocy przez macierzyste rządy wielu krajów. W konsekwencji potem wymuszano działania restrukturyzacyjne dla ratowanych banków, w tym m.in. sprzedaż zagranicznych filii. Przy istotnej obecności inwestorów zagranicznych w polskim systemie bankowym, którzy mieli kłopoty ze swoimi centralami, pojawił się silny impuls zmian strukturalnych (własnościowych). Właściciele podejmowali decyzje o zbyciu banków w Polsce (i faktycznie to robili: grecki Eurobank, KBC, Fortis, AIB, AIG, Unicredit),

a także zadeklarowali taki zamiar (który praktycznie się nie ziścił: portugalskie Millennium BCP) oraz zdecydowali się na utrzymanie obecności na polskim rynku (Commerzbank, ING, BNP Paribas, Deutsche Bank). Jednakże ich funkcjonowanie i postawy zmieniły się dość mocno. Przede wszystkim dotyczyło to stosunku do ryzyka i poważnego ograniczenia „apetytu” na jego podejmowanie. Zaowocowało to ograniczaniem ryzyka. Częściowo lukę rynkową zajęły banki z polskim kapitałem. W tej dziedzinie zaktywizowała się spółdzielczość, a także PKO BP SA. Niestety w późniejszym czasie nie zawsze te decyzje okazały się trafne i banki spółdzielcze odnotowały wyraźny wzrost kredytów nieregularnych.

6. Instytucjonalny rozwój sektora bankowego po 1989 r.

Zmiany zapoczątkowane na przełomie lat 80-tych i 90-tych. Dotyczyły zarówno transformacji polskiej bankowości centralnej, jak i komercyjnej.

6.1. Bankowość centralna i sieć bezpieczeństwa systemu finansowego

Od 1989 r. system bankowy w Polsce zaczął kształtować się w typowy sposób jak w gospodarkach rynkowych tj. dwuszczeblowy z Narodowym Bankiem Polskim jako bankiem centralnym i nadzorowanymi przez niego (za pośrednictwem Generalnego Inspektoratu Nadzoru Bankowego - GINB) bankami komercyjnymi i spółdzielczymi. W kolejnych latach zmieniały się warunki funkcjonowania NBP, które w korespondencji z całym procesem transformacji ustrojowej można podzielić na następujące okresy⁹:

- 1) początki transformacji (1989–1991),
- 2) dojrzewanie gospodarki rynkowej (1992–1997),
- 3) etap wdrażania strategii bezpośredniego celu inflacyjnego (1998–2003),
- 4) członkostwo w Unii Europejskiej i okres boomu gospodarczego (2004–2007/8),
- 5) światowy kryzys finansowy i konsekwencje pokryzysowe (2008-2009/10.),
- 6) okres niskich i ujemnych stóp procentowych (od 2009/10 r.)

Początkowe problemy z wdrażaniem zasad funkcjonowania gospodarki rynkowej miały swoje odzwierciedlenie w sektorze bankowym. Zwłaszcza dotyczyły one narastającej skali złych długów. Pojawiła się konieczność działań restrukturyzacyjnych, które wiązały się z rozwojem i nabieraniem doświadczenia przez nadzór bankowy. Początkowo ulokowany był w strukturach NBP (GINB) ze zwierzchnictwem kierownictwa banku centralnego. Wraz z reformą tego ostatniego w 1997 r. powstało ciało kolegialne pod przewodnictwem prezesa

⁹ G. Wójtowicz, *Narodowy Bank Polski w okresie transformacji*, [w:] R. Kokoszcyński, B. Pietrzak (red.), *Bankowość centralna od A do Z*, NBP, Warszawa, 2008, s. 128.

NBP - Komisja Nadzoru Bankowego. Istotna zmiana nastąpiła w 2006 r., kiedy to powołano zintegrowany nadzór nad rynkiem finansowym – Komisję Nadzoru Finansowego. Konserwatywny i restrykcyjny nadzór w Polsce w dużym stopniu przyczynił się do utrzymania dobrej kondycji sektora bankowego, nawet w okresie kryzysu finansowego. Sytuacja ta miała i nadal ma niebagatelne znaczenie zarówno dla wizerunku polskiego sektora bankowego wśród klientów, jak i zewnętrznych obserwatorów. Dla zachowania bezpieczeństwa systemowego w 2008 r. utworzono Komitet Stabilności Finansowej (KSF) w celu wspierania i utrzymania stabilności krajowego systemu finansowego. W 2015 r. Ustawa o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym rozszerzyła instytucjonalną ochronę w tym zakresie. W KSF reprezentowane są cztery główne instytucje sieci bezpieczeństwa finansowego tj. NBP, KNF, Ministerstwo Finansów oraz Bankowy Fundusz Gwarancyjny (BFG). Geneza tego ostatniego sięga 1994 r. W okolicznościach gdy banki przeżywały głębokie trudności z portfelem złych kredytów, kluczowym problemem stało się bezpieczeństwo zgromadzonych w nich depozytów. Stąd też priorytetowego znaczenia nabrało wprowadzenie odpowiedniego systemu ochrony deponentów. Powstał BFG - jeden z najlepiej zorganizowanych i funkcjonujących systemów gwarantowania depozytów w Europie. Od 2016 r. stał się także instytucją odpowiedzialną za procesy uporządkowanej restrukturyzacji lub likwidacji banków. Należy jednak wspomnieć, że BFG już od 1998 r. włączył się w procesy naprawcze i konsolidacyjne w sektorze bankowym. W odniesieniu do konieczności wypłaty gwarantowanych depozytów bankowych (obecnie do poziomu równowartości 100 tys. euro), poważniejsze znaczenie miała upadłość Banku Staropolskiego S.A. w 2000 r. Następny wstrząs nastąpił w 2014 r. po objęciu gwarancjami BFG depozytów zgromadzonych w SKOK-ach. Niestety 2015 r. zapisał się kolejną upadłością, tym razem największego banku spółdzielczego SK Banku.

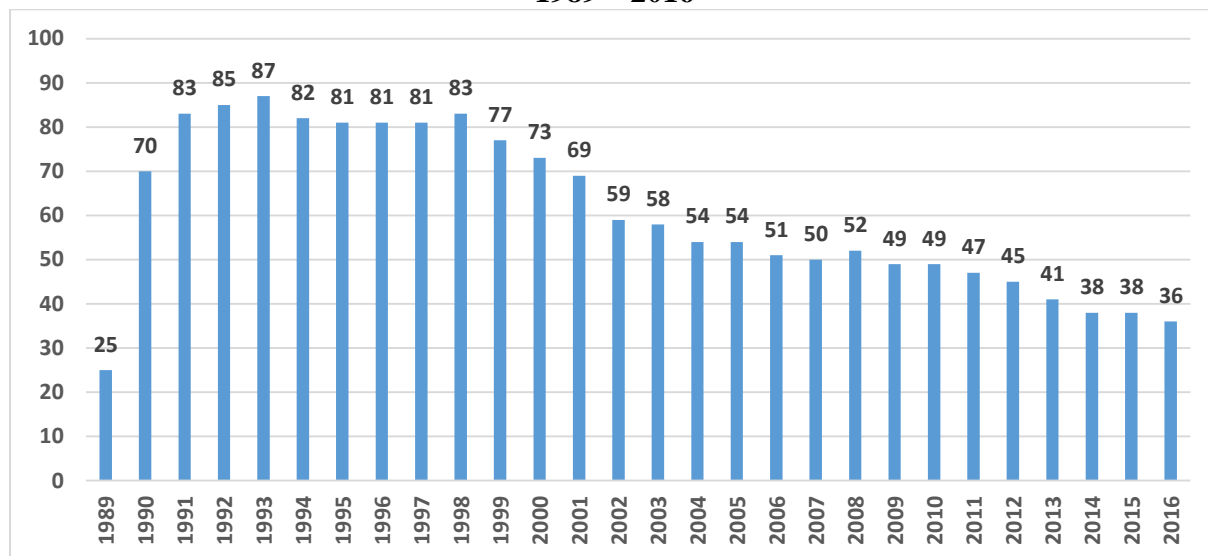
6.2. Bankowość komercyjna i spółdzielcza

Sektor bankowy wkraczał w lata 90-te z 25 bankami komercyjnymi, w tym z reaktywowanym Bankiem Gospodarstwa Krajowego oraz 1662 bankami spółdzielczymi. Początkowa liberalna polityka NBP wynikała z dążenia do demonopolizacji sektora bankowego, zwiększenia konkurencyjności oraz wzrostu udziału kapitału prywatnego. Następne lata to jednak zahamowanie tej tendencji. Zjawiska kryzysowe związane ze złymi długami, wymusiły podwyższenie minimalnych wymogów kapitałowych¹⁰, a inwestorzy zagraniczni byli dopuszczani do naszego rynku praktycznie tylko wraz z jednoczesnym

¹⁰ *Nadzór bankowy...* op. cit., s. 9.

zaangażowaniem w ratowanie polskich banków lub w ramach prywatyzacji. Następnie kluczową rolę zaczęły odgrywać procesy konsolidacyjne. Wyraźnie jest to widoczne na rysunku nr 1 i 2.

Rys. nr 1. Liczba banków komercyjnych prowadzących działalność w Polsce w okresie 1989 – 2016

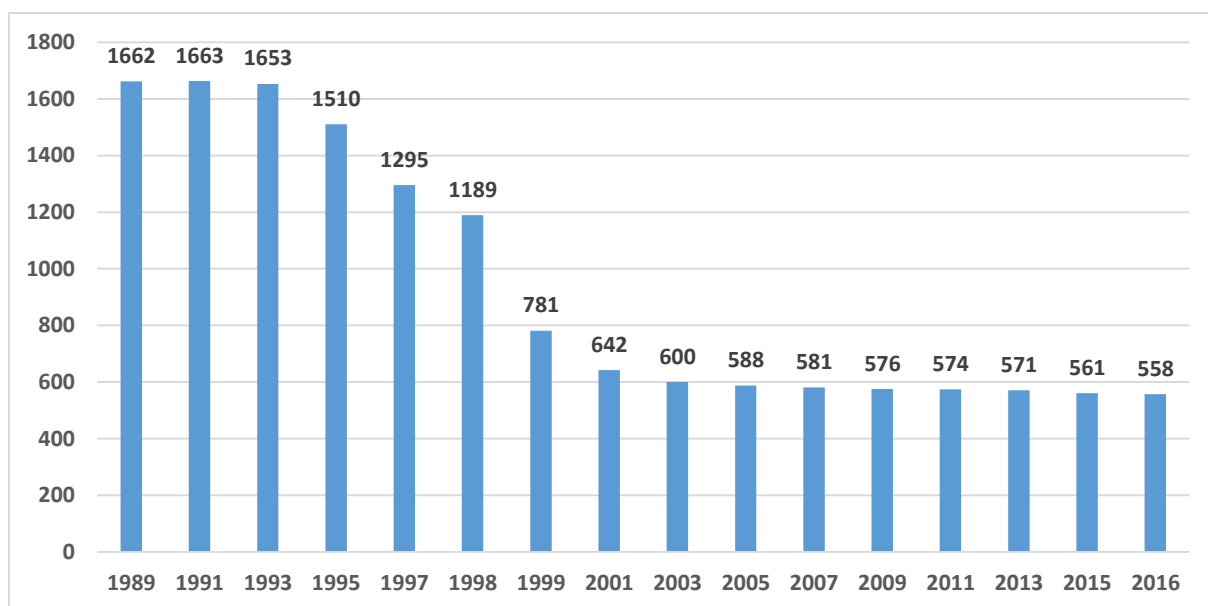

Źródło: *Nadzór bankowy 1989-2006*, NBP, Warszawa 2006, s. 10, *Sytuacja finansowa banków w 2002 r. Synteza*, NBP, Warszawa 2003, s. 36, *Raport o sytuacji banków w 2007 r.* UKNF, Warszawa 2008, s. 20, *Dane strukturalne*, UKNF.

W odniesieniu do banków spółdzielczych początkowo sytuacja wyglądała nieco odmiennie. Praktycznie po 1989 r. banków spółdzielczych nie przybywało¹¹, a od 1993 r. zaczęło ich systematycznie ubywać, by gwałtownie spaść w 1999 r., po czym nastąpiła stabilizacja z

Rys nr 2. Liczba banków spółdzielczych prowadzących działalność w Polsce w okresie 1989 – 2016

¹¹ W latach 1989–1992 wydano zgody na powstanie 6 podmiotów, natomiast w następnych latach nie utworzono już żadnego banku spółdzielczego. Prezentowane dane uwzględniają procesy łączeniowe, likwidacyjne oraz upadłościowe, które zachodziły w sektorze spółdzielczym. Zob. *Nadzór bankowy 1989-2006*, NBP, Warszawa 2006, s. 10.

Źródło: *Nadzór bankowy 1989-2006*, NBP, Warszawa 2006, s. 10, *Sytuacja finansowa banków w 2002 r. Synteza*, NBP, Warszawa 2003, s. 36, *Raport o sytuacji banków w 2007 r.* UKNF, Warszawa 2008, s. 20, *Dane strukturalne* UKNF.

tendencją do obniżania się tej liczby. Do 1990 r. banki spółdzielcze były obligatoryjnie zrzeszone w Banku Gospodarki Żywnościowej. Po ustaniu tego obowiązku większa z nich część postanowiła kontynuować ścisłą współpracę z BGŻ, a część powołało w 1991 r. trzy nowe zrzeszenia¹².

Znacząco pogarszająca się sytuacja bankowego sektora spółdzielczego¹³ wymusiła działania restrukturyzacyjne. Powstały nowe zrzeszenia - banki regionalne. W 1998 r. funkcjonowało aż 11 podmiotów zrzeszeniowych. Rozproszenie oraz słabości w wyposażeniu kapitałowym banków regionalnych, zmusiły je do procesów konsolidacyjnych¹⁴. Do 2014 r. dotrwały dwa banki zrzeszeniowe: Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. i SGB-Bank S.A. Samodzielność zachował jeden bank – Krakowski Bank Spółdzielczy¹⁵, a w 2016 r. dołączył do niego Bank Spółdzielczy w Brodnicy.

Zjawiska kryzysowe w polskiej bankowości nie dotyczyły tylko spółdzielców. Szybki przyrost liczby nisko skapitalizowanych banków komercyjnych, przy braku doświadczenia w zarządzaniu w warunkach rynkowych, wysokim poziomie inflacji, słabości nadzoru bankowego oraz ogromnych trudności finansowych wielu państwowych i prywatnych

¹² Ibidem, s. 10-11.

¹³ W 1994 r. ponad 300 banków spółdzielczych spełniało ustawowe wymogi ogłoszenia upadłości lub likwidacji. Ostatecznie w latach 1993–1994 odnotowano upadłość 33 banków spółdzielczych, a wcześniej poniesione straty spowodowały upadłość kolejnych 57 w roku 1995. D. Strumiński, D. Twardowski (red.), *Banki spółdzielcze w Polsce*, NBP, Warszawa 2006, s. 18.

¹⁴ D. Strumiński, D. Twardowski (red.), *Banki...* op. cit., s. 20-21 i 35.

¹⁵ *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w I kw. 2014 r.*, UKNF, Warszawa 2014, s. 5.

przedsiębiorstw, spowodował znaczące pogorszenie jakości portfela kredytowego. Sytuacja kryzysowa wymagała odpowiedniego rządowego programu restrukturyzacji banków.

Całościowo patrząc na okres transformacji można wyodrębnić następujące okresy w polskiej bankowości¹⁶:

- lata 1990–1992 – początki formowania się nowego systemu bankowego, kłopoty finansowe pojedynczych banków;
- lata 1993–1994 - nasilenie się trudności finansowych w bankach, straty całego sektora bankowego, władze państwowe i NBP podejmują działania restrukturyzacyjne;
- lata 1995–1997 - poprawa kondycji sektora;
- rok 1998 – znaczne pogorszenie wyników, zwłaszcza banków spółdzielczych;
- lata 1999–2000 - powolna odbudowa pozycji, stabilizacja;
- lata 2001–2003 - ponowny wzrost ryzyka, wymagający interwencji nadzoru bankowego;
- lata 2004-2007 – wyraźna poprawa, dynamiczny przyrost wyników finansowych banków;
- lata 2008–2010 – skutki globalnego kryzysu finansowego w Polsce;
- lata 2011-2016 – powrót do dobrych wyników, a następnie ich zawirowania.

Kluczowe znaczenie w rozwoju sektora bankowego w Polsce po 1989 r. miały procesy prywatyzacyjne. Już w 1991 r. powstał odpowiedni program. Zakładał on powstanie nowoczesnego systemu bankowego, w którym główną rolę odegrać miał napływ kapitału zagranicznego¹⁷. Początkowo przewidywano sprzedaż tylko ograniczonych pakietów akcji (Bank Śląski SA i Wielkopolski Bank Kredytowy SA.). W następnych latach nie udało się utrzymać tego modelu prywatyzacji¹⁸.

Prawie wszystkie największe banki w Polsce mają swój rodowód związany z procesami prywatyzacyjnymi. Jedynym bankiem państwowym jest Bank Gospodarstwa Krajowego. Obsługuje on sektor publiczny i jednocześnie wspiera państwowe programy społeczno-gospodarcze. Należy też zwrócić uwagę na będący w pierwszej dziesiątce Getin Noble Bank SA, którego właściciel jest krajowy (grupa L. Czarneckiego). Bank swoją pozycję w pierwszej dziesiątce zbudował zarówno poprzez rozwój organiczny, jak i przejęcia oraz przekształcenia własnościowe innych, relatywnie mniejszych podmiotów. Lista największych banków znajduje się w tabeli nr 1.

Tab. nr 1. Największe banki w Polsce – 30.06.2016

	Bank	Inwestor dominujący
--	------	---------------------

¹⁶ Nadzór bankowy... op. cit., s. 5.

¹⁷ J. Kraciuk, *Procesy konsolidacji w polskim sektorze bankowym*, „Problemy Rolnictwa Światowego” tom XV, 2006, s. 282-292.

¹⁸ *System bankowy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, NBP, Warszawa 2001, s. 60-61.

1.	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski SA	Skarb Państwa (Polska)
2.	Bank Pekao SA	Unicredit (Włochy)
3.	Bank Zachodni WBK SA	Banco Santander (Hiszpania)
4.	mBank SA	Commerzbank (Niemcy)
5.	ING Bank Śląski	ING Bank (Holandia)
6.	Bank Gospodarstwa Krajowego	Skarb Państwa (Polska)
7.	Getin Noble Bank SA	Leszek Czarnecki (Polska)
8.	Bank Millennium SA	Millennium BCP (Portugalia)
9.	Bank BGŻ BNP Paribas SA	BNP Paribas (Francja)
10.	Raiffeisen Bank Polska SA	Raiffeisen Bank Int. (Austria)

Źródło: *Raport o sytuacji banków w I półroczu 2016 r.*, UKNF, Warszawa 2016, s. 60.

Obraz polskiej bankowości komercyjnej po 1989 r. dopełnia relatywnie duże grono banków średnich i małych. W większości przypadków dominują podmioty z udziałem kapitału zagranicznego (głównie należące do europejskich korporacji finansowych), a do banków kontrolowanych przez polskich właścicieli m.in. Bank Ochrony Środowiska SA, Bank Poczty SA, Plus Bank SA, banki grupy L. Czarneckiego oraz nowoutworzony przez PKO BP bank hipoteczny. Ten ostatni należy do nielicznej kategorii specjalistycznej wraz z bankami o tym charakterze, kontrolowanymi przez Pekao i mBank. Ten rodzaj bankowości (same banki, jak i emisja listów zastawnych) niestety zbyt nie rozwinął się ze względu na uwarunkowania regulacyjno-ekonomiczne, a udzielanie kredytów hipotecznych zostało zdominowane przez uniwersalne banki komercyjne. Wyróżniającą się i dość licznie reprezentowaną kategorią banków są podmioty specjalizujące się w oferowaniu kredytów samochodowych. Do instytucji świadczących usługi bankowe (poza podmiotami z sfery *shadow banking* oraz SKOK-ami) należą jeszcze oddziały zagranicznych instytucji kredytowych. Dopuszcza się również transgraniczną działalność bankową, ale jej skala jest minimalna.

Kryzys finansowy i nowa sytuacja gospodarcza, polityczna i społeczna miały bardzo istotny wpływ na zachodzące procesy restrukturyzacji sektorów bankowych. Sytuacja ta dotyczyła także Polski. Niektórzy inwestorzy zagraniczni, zwłaszcza z powodów kłopotów na macierzystych rynkach oraz zmiany strategii rozwoju, postanowili wycofać się z naszego kraju. Dotyczyło to m.in. włoskiego UnCredit (Bank Pekao SA), belgijskiego KBC (Kredyt Bank SA.), skandynawskiej NORDEI, holenderskiego Rabobanku (Bank BGŻ SA). Częściowo to miejsce zajęli: hiszpański Santander, francuski BNP Paribas, ale przede wszystkim podmioty polskie (PKO BP SA, Alior Bank SA, PZU SA), co oznacza w 2017 r. wzrost udziału rynkowego banków kontrolowanych przez rodzimy kapitał do ponad 50%.

Generalnie patrząc na rozwój polskiego sektora bankowego w okresie po 1989 r. odznaczał się on wysoką dynamiką oraz zbudowaniem trwałej i mocnej pozycji w odniesieniu do całej gospodarki narodowej.

6.3. Infrastruktura bankowa

Podwaliny nowoczesnego systemu bankowego w Polsce stanowiło również zbudowanie zupełnie nowej infrastruktury okołobankowej (technicznej i instytucjonalnej). Należą do niej:

- 1) Krajowa Izba Rozliczeniowa SA - instytucja utworzona w 1991 r. w celu obsługi systemu rozliczeń międzybankowych, a oferująca usługi płatnicze i towarzyszące, o najwyższym światowym standardzie.
- 2) Centrum rozliczeń kartowych – POLCARD (obecnie First Data Polska SA), inicjatywa środowiska bankowego (1991 r.), do którego w latach następnych dołączyły następne podmioty tego typu (nazywanych *acquirer'ami*).
- 3) Bankowe Przedsiębiorstwo Telekomunikacyjne Telbank SA, założone w 1992 r. (obecnie Exatel SA), wprowadzające nowe standardy telekomunikacyjne, dodatkowo łamiąc monopol TP SA.
- 4) Usługowe funkcje Związku Banków Polski świadczone od 1992 r (m.in. prowadzenie rejestrów niewypłacalnych dłużników, zgubionych i skradzionych dokumentów, monitorowanie rynku nieruchomości i inne).
- 5) Arbitraż bankowy - działający do 1992 r.,
- 6) Biuro Informacji Kredytowej SA (założone w 1997 r. zbierające, przetwarzające i udostępniające instytucjom finansowym dane kredytowe oraz świadczące inne usługi jak np. credit scoring).
- 7) Biuro Informacji Gospodarczej Infomonitor SA (funkcjonujące od 2005 r. zajmujące się wymianą informacji o zadłużeniu osób w sektorach pozafinansowych).

Zmiany infrastrukturalne, konieczność ich budowania od podstaw według już nowych technologii znacząco przyczyniły się do stworzenia takich warunków, że Polska weszła do czołówki krajów europejskich w tej dziedzinie.

7. Innowacyjność w bankowości

Osiągnięcia w sferze innowacji technologicznych doceniane są w takich dziedzinach jak: płatności (bankowość elektroniczna: internetowa, mobilna, karty płatnicze, technologie bezstykowe), ale także szerokie ich upowszechnienie oraz standaryzacja. Przykładem

współdziałania środowiska bankowego w tej dziedzinie może być BLIK. Sześć banków porozumiało się w sprawie strategicznej współpracy, w celu utworzenia unikatowego, wspólnego standardu płatności mobilnych.

Banki z Polski bardzo dobrze wypadają na tle konkurencji europejskiej. Pokazują to międzynarodowe rankingi bankowości elektronicznej.. Najwyższe noty uzyskuje polski mBank SA, na tle takich konkurentów jak turecki Garanti Bank, hiszpański BBVA, francuski BNP Paribas. Również podobnie oceniana jest nasza bankowość mobilna¹⁹.

W 2016 r. Digital Performance Index przygotowany przez znaną, światową firmę konsultingową Accenture pokazał stopień zaawansowania cyfryzacji w polskiej bankowości. Wskaźnik ten wyniósł 2,82 pkt przy średniej w Europie równej 2,46. Jednoznacznie można zatem stwierdzić, że pod względem zaawansowania cyfryzacji polskie banki wypadają bardzo korzystnie na tle europejskiego sektora bankowego²⁰.

Wszystkie te nowoczesne rozwiązania oznaczają zupełnie nowy model bankowości, stawiający wymagania zarówno wobec samych banków, ale także klientów. Ważna jest otwartość na nowości technologiczne i przełamanie barier związanych z bezpieczeństwem z jednej strony, ale z drugiej zapewnienie przez banki i cały system finansowym najwyższych standardów w tej dziedzinie. Dlatego tak istotne są działania na rzecz zapewnienia zwłaszcza cyberbezpieczeństwa. W tym celu przygotowano projekt Bankowego Centrum Cyberbezpieczeństwa, zajmującego się wykrywaniem zagrożeń, ich analizą i operacyjnym przeciwdziałaniem skutkom ataków hakerskich. Banki walczyły także do zbierania wniosków w ramach Projektu 500+ oraz uszczelnienia systemu podatkowego i przeciwdziałania przestępczości gospodarczej.

8. Wizerunek sektora bankowego

Banki określane są jako instytucje zaufania publicznego. Dlatego też zaufanie i ściśle z nim związany wizerunek banków należą do głównych charakterystyk określających stosunek danego społeczeństwa do tego typu instytucji. Z tego punktu widzenia w ostatnim okresie kluczowym punktem zwrotnym był kryzys finansowy. Europa w bardzo zróżnicowany sposób została nim dotknięta. Na jednym biegunie znalazła się Islandia²¹, gdzie praktycznie

¹⁹ J. Uryniuk, Polska liderem nowoczesnych technologii w bankowości, „Dziennik Gazeta Prawna”, 21.10.2014, <http://serwisy.gazetaprawna.pl/finanse-osobiste/artykuly/830131,polska-liderem-nowoczesnych-technologii-w-bankowosci.html> [24.03.2016]

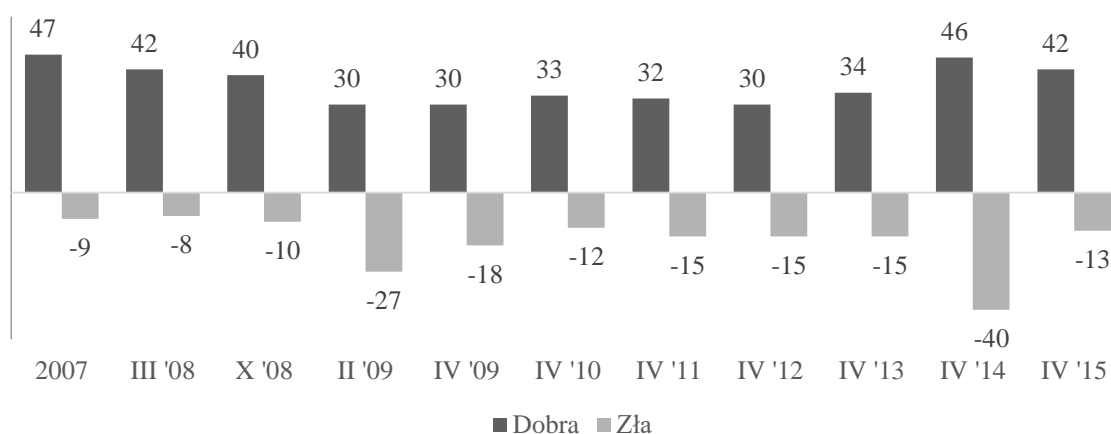
²⁰ A. Jadczyk, *Polskie banki w awangardzie cyfryzacji europejskiego sektora bankowego*, ITWIZ, 1.09.2016, <http://itwiz.pl/polskie-banki-awangardzie-cyfryzacji-europejskiego-sektora-bankowego/> [15.01.2017].

²¹ Zob. L. Kurkliński, *Bankowość islandzka – bankructwo systemu?*, [w:] P. Masiukiewicz (red.), *Międzynarodowe bankructwa i afery bankowe*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2010.

zbankrutował cały system finansowy, a na drugim Polska, która utrzymała wzrost gospodarczy i spokój na rynku bankowym.

W wyniku kryzysu nastąpił znaczny spadek zaufania do banków. W skali globalnej aż 44% respondentów obniżyło swoje zaufanie, a tylko 13% wskazało na jego wzrost²². W Polsce, podobnie jak w innych krajach europejskich i USA, odnotowaliśmy ten spadek, ale w znacznie mniejszej skali. Jednakże wystąpiły dość głębokie zmiany w mentalności klientów, wyrażające się m.in. wyższym poziomem krytycznego spojrzenia na sektor bankowy, co nabrało charakteru stałego. Sumaryczne spojrzenie i ogólna opinia o polskim sektorze bankowym kształtowały się w ostatnich latach w sposób następujący - patrz rys. nr 3.

Rys. nr 3. Opinia na temat polskiego sektora bankowego (2007-2015) w procentach

Źródło: *Wizerunek polskiego sektora bankowego. Edycja 2015 ... op. cit., s. 52.*

Nie ulega wątpliwości, że dla ogólnego wizerunku banków na całym świecie, ale także i w Polsce, szalenie istotnego znaczenia mają kwestie etyczne. W odniesieniu do spojrzenia globalnego, główną rolę odegrał ostatni kryzys finansowy, natomiast w przypadku Polski dołączył się tzw. kryzys „frankowy”. W dzisiejszej dobie etyczne oceny są nader krytyczne. Wymienianych jest tu szereg „grzechów” banków (głównie dotyczy to krajów wysoko rozwiniętych) jak:

- sprzeniewierzenie się pierwotnej funkcji służenia realnej gospodarce,
- prywatyzacja zysków i upublicznianie strat,
- pazerność bankierów,
- działanie na szkodę klientów (np. sprzedaż toksycznych produktów),
- oszustwa i manipulacje (np. fałszowanie stawki referencyjnej LIBOR).

²² *A new era of customer expectation. Global Consumer Banking Survey 2011*, Ernst & Young, February 2011, s. 13-15.

Idąc tą drogą pojawiło się określenie „bankokracji”, w kontekście przekształcania się banków w instytucje o olbrzymich dochodach, zbyt z siebie zadowolonych w oczach ogółu społeczeństwa, krytykowanych za: zbyt duże wpływy, nadmierne zyski, wysokie prowizje, zbyt egoistyczny konserwatyzm, nadmierną agresywność, zbyt duże rozmiary, brak życzliwości wobec mniejszych klientów, brak zainteresowania sprawami ludzkimi, zbyt rozbudowaną biurokrację, oderwanie się od realnych potrzeb społeczeństwa, zbyt eleganckie siedziby. W bankowości szczególne znaczenie ma ryzyko utraty reputacji. Fakt ujawnienia nieprawidłowości pociąga za sobą problemy z zaufaniem, lojalnością klientów, czy też szacunkiem dla tej instytucji. W lutym 2009 w „Der Spiegel” pojawił się neologizm „banksterzy”, dotyczące bankierów uznanych za gangsterów w nienaganych garniturach, którzy zmarnotrawili kredyt zaufania publicznego²³.

W Polsce krytyka sektora bankowego bardzo nasiliła się w 2015 r., zwłaszcza wraz z nastaniem tzw. kryzysu „frankowego”, czyli problemu zadłużenia gospodarstw domowych w walutach obcych (głównie CHF) z tytułu kredytów mieszkaniowych. Z drugiej strony panuje opinia, że nasz sektor bankowy jest bezpieczny, dobrze zarządzany, nowoczesny, płacący najwyższe podatki CIT, przeszedł „suchą nogą” przez kryzys finansowy, bez potrzeby wsparcia ze strony państwa (podatników), jak to było w wielu innych krajach.

Ogólnoświatowe badania pokazują, że skala naganych zachowań jest wyższa dla sektorów usługowych, a bankowość należy do tej kategorii. W kontekście Polski należy popatrzeć na ten problem w relacji do ogólnej oceny zjawisk patologicznych w gospodarce. Badania PwC przeprowadzone w 2011 r. pokazywały, że ta choroba dotyka 39% firm w Polsce²⁴. Inne dane mówią o jeszcze większej skali różnego rodzaju działań nieetycznych, gdyż na poziomie około 50%²⁵. Na podstawie medialnego wizerunku polskiego sektora bankowego wydawałoby się, że kulminacja wypadła na 2015 r. – efekt „frankowy”. Jednakże jeśli chodzi o skwantyfikowany, sumaryczny poziom reputacji, badania nie wskazują na załamanie się wizerunku banków.

Podsumowując można stwierdzić, że w oczach polskiego społeczeństwa sektor bankowy cechuje się relatywnie wysokim poziomem zaufania, na co wpływa przede wszystkim poczucie bezpieczeństwa. Korzystnie na wizerunek banków (co zdecydowanie przeważa) oddziałuje kadra menedżerska oraz wspieranie gospodarki. Natomiast osłabiają go

²³ Ibidem, s. 114.

²⁴ M. Janowski, *Znaczenie kodeksów etycznych w procesie gospodarowania*, [w:] *Współczesne problemy ekonomiczne: wybrane zagadnienia teoretyczne a praktyka gospodarcza*, „Studia Ekonomiczne Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 129/2013, s. 244.

²⁵ B. Nogalski, A. Wójcik-Karpacz, J. Karpacz: *Zjawisko uchylania się od podatków wśród przedsiębiorców*, [w:] J. Toruński, H. Wyrębek (red.), *Zrównoważony rozwój regionów*, Studio Emka, Warszawa 2010, s. 15-19.

etyczność postępowania, ogólna odpowiedzialność, komunikacja i relacje z klientami oraz kwestia cen²⁶.

9. Zakończenie

Rozwój polskiego sektora bankowego na przestrzeni ostatnich lat doprowadził, że stał się on jednym z najstabilniejszych i najnowocześniejszych w Europie. W trakcie globalnego kryzysu finansowego banków w Polsce nie trzeba było ratować za pomocą publicznych środków. Nasz kraj zachował dodatnie tempo wzrostu PKB. Stan ten zawdzięczamy wielu czynnikom, jednakże na podkreślenie zasługują odpowiednia polityka regulacyjno-nadzorcza, stosunkowo duża dywersyfikacja na rynku bankowym, ale także pozytywna rola „mariażu” kapitału polskiego i zagranicznego. Oczywiście nie można też zapominać o kosztach obecności w Polsce tego ostatniego i wynikających stąd zagrożeń. Niezaprzeczalne sukcesy odniesiono również w dziedzinie budowy infrastruktury finansowej, a polskie rozwiązania dotyczące systemu płatności, wymiany informacji kredytowej i gospodarczej, ochrony depozytów, itd. mogą uchodzić za modelowe dla innych krajów. Bardzo obrazowo ilustruje to wypowiedź prezesa ZBP Krzysztofa Pietraszkiewicza: „Odwaga, wyobraźnia, odpowiedzialność, wszystko po trosze sprawiło, że dziś jesteśmy, jako sektor, powodem do dumy nie tylko dla szerokiej rzeszy bankowców, którzy przez 25 lat z mozołem wznosili gmach nowej polskiej bankowości, ale również dla milionów rodaków, którzy powierzyli nam swoje oszczędności, często stanowiące dorobek całych pokoleń. Skromne kapitały podatników oraz niewielkie oszczędności stanowiły fundament odradzającej się polskiej bankowości. W obliczu zawirowań na europejskim i światowych rynkach finansowych potrafiliśmy nie tylko utrzymać stabilność banków, ale zapewnić satysfakcjonujące owoce inwestorom, którzy obok niezbędnego potencjału kapitałowego wnieśli do polskiego sektora bankowego know-how, kulturę organizacji i standardy właściwe dla zaawansowanych instrumentów nowoczesnej inżynierii finansowej. To jednak polscy bankowcy, a zwłaszcza kadra menedżerska decydują o efektach, których wyrazem są dobra jakość portfela kredytowego, bezpieczne depozyty oraz przejrzyste rozliczenia oferowane przez polskie banki.”²⁷ Nie mniej zarówno w różnych okresach transformacji, jak i obecnie sektor bankowy nie był i nie jest pozbawiony problemów takich jak pojawiający się wysoki stan kredytów zagrożonych, bankructwa pojedynczych banków, nie zawsze etyczne postępowanie wobec klientów, czy też ostatni kryzys związany z zadłużeniem gospodarstw domowych w walutach

²⁶ *Wizerunek polskiego sektora bankowego. Edycja 2015*, TNS, Warszawa 2015, s. 37.

²⁷ *25 lat samorządu bankowego w Polsce*, ZBP, <https://zbp.pl/25-lat-zbp/historia> [12.03.2017].

obcych. Jednakże zdolność polskiego sektora bankowego do współdziałania wewnątrz środowiska, jak i z instytucjami zewnętrznymi stanowić powinna dobry prognostyk pokonywania pojawiających się trudności oraz stałego wspierania rozwoju społeczno-gospodarczego Polski.